

TÜRKÇEDEKİ MEYVE ADLARININ İŞLEVSELLİĞİ

FUNCTIONALITY OF FRUIT NAMES IN TURKISH

Prof. Dr. Hacı Ömer KARPUZ

İstanbul Kültür Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
E-posta: h.karpuz@iku.edu.tr

Orcid: 0000-0003-1000-0445

Dr. Öğr. Üyesi Veysi AKIN

Trakya Üniversitesi
Temel Eğitim Bölümü
E-posta: veysiakin@trakya.edu.tr

Orcid: 0000-0003-0089-5230

Öz

Bu incelemede Türkçede kullanılan 105 meyve adının Türk kültürü içerisinde yüklendiği işlevler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bir yandan adlandırma geleneğine bağlı olarak Türk insanının toplum, doğa ve nesne ilişkilerini anlamaya çalışılırken diğer yandan kültürel öğelerin aynı çevre ve konumda nasıl birleştirilebildikleri, adların üst yaşam alanlarındaki işlevlerini yüklenme yetenekleri incelenmiştir. Türkler, mitolojik dönemlerden günümüze kadar yaşamın birçok alanında olduğu gibi doğayla, bitkilerle çok yakın ilişkiler içerisinde olmuş, buna bağlı olarak meyvelerle ilgili zengin bir kültürel çeşitlilik oluşturmuşlardır. Meyveler için kullanılan sözcüklerin bu çerçevede çok değişik işlevler yüklendiği görülmektedir. Bu makalede, meyve adlarının, meyve adı olmadan önceki işlevleri, başka alanlarda, sırasıyla orun adı, kişi adı, edebi eser adı, ticari alan adı, internet sitesi adı, yiyecek-içecek adı olarak kullanılışları ve benzetme unsuru ve motif olarak kullanılışları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece Türk insanının nesne karşısındaki özel ve öznel tutumu, meyve nesnelere, onları nesne yapan özellikleri ve onların zihinsel algılatmaya, anlamaya hizmet eden adları çevresinde oluşturulmuş kültürel doku birazcık da olsa irdelenerek belirlenmeye çalışılmıştır*.

Anahtar kelimeler: Türkçe söz varlığı, sözcükbilim, bitki adları, ادبىلىمى, işlevsel dilbilim, meyve adları.

Abstract

In this study, the functions of 105 Turkish fruit names in Turkish culture are tried to be determined. On the one hand depending on the naming tradition, while relationship of the Turks with society, nature and objects have been tried to understand, on the other hand how the cultural elements are combined with the same environment and location, and the ability of the names to load their functions into the upper living spaces were examined. Since mythological times to the present, the Turks have been in very close relationships with nature and plants like in many areas of life and consequently created a rich cultural diversity regarding fruits. It can be seen that the words used for fruits have many different

* Bu çalışma, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından 2004 yılında düzenlenen *Türk Kültüründe Meyve* konulu sempozyumda sunulan ancak bildiri kitabında yayımlanmayan bildiri metninin yeniden düzenlenmiş biçimidir.

functions in this framework. The functions of fruit names before they became fruit names, their use as the name of a place, a person, a literary work, a commercial area, a website, food and beverage respectively and their use as an analogy and motif were tried to be put forth. Thus, the special and subjective attitude of the Turks against the object, the fruit objects, the properties that make them objects and the cultural texture formed around their names, which serve to perceive and understand, have been tried to be determined by scrutinizing them.

Keywords: Turkish vocabulary, lexicology, plant names, onomastics, functional linguistics, fruit names.

GİRİŞ

İnsan türünün varoluşundan beri bitmez tükenmez uğraşlarla oluşturduğu ve geliştirdiği kültürel öğeler, gün geçtikçe daha geniş alanlarda oluşum ve gelişimini sürdürüyor. Bunlar, yeme ve içmeden giyinme ve barınmaya, eğitim ve öğretimden sağlık, spor ve sanata, eğlenceden ziraat, ticaret, turizm ve teknolojiye kadar yaşamın hemen her kesimini ilgilendiren kişisel ve toplumsal temel ve üst etkinliklerle ilgili öğelerdir.

Kültürel öğelerin oluşumu başlangıçta doğal olanın örnek alınmasıyla gerçekleşir ve bütünüyle yapaydır. Bu öğeler, zamanla doğanın birer parçası haline getirilerek doğallaşma sürecine girerler ve varlıklarını sürdürürler. Buna karşın yapaylıktan kurtulamadıklarında aykırı ve iğreti kalacaklarından yok olur. Varlıklarını sürdürenler, yeni kültür öğelerinin oluşumlarına da kaynaklık ederler.

Kişisel ve toplumsal bilinçlenme sürecinin iyi işlememesi hatta zaman zaman olumsuz bir seyir izlemesi birtakım değerlerin unutulmasına ve böylece yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Ne kadar üzücüdür ki Türk kültür hazinesinde, bugün gelişmiş toplumların bir kısmının yeni yeni oluşturmaya ve var etmeye çalıştığı, büyük kısmının ise sahip bile olmadığı yüzlerce kültür öğesi olduğunu ancak bunların değerinin hatta varlığının bile farkında olmadığımızı ve çok daha alt düzeydeki yabancı kültür öğelerini kullanmaya çalıştığımızı burada üzüterek itiraf etmek zorundayız.

Çağdaş insanı düşünce etkinliklerini ileri düzeye taşımış insan olarak algılamak gerektiğine inanıyoruz. Yaşamın özünde yatan gerçekliği irdelemeden gelişmişlikten söz etmek yanlış olacaktır. Düşünce derinliği olmadan da o gerçekliği algılamak ve anlamak mümkün olmayacaktır. Binlerce yıldır sanatçı, bilimci (bilim insanı) ve felsefecilerin yoğun bir biçimde ortaya koydukları çabalar bunun için değil mi?

Her yönden gelişmiş bir toplum olmanın yolu çok yönlü işlevler ve derin anlamlar yüklenmiş kültürel öğelere sahip olmaktan geçer. Binlerce yıllık tarihî

birikim aslında bu imkânı bize sunuyor. Geçmişteki Türk yaşamıyla eserlere başvurduğumuzda, özde değer biçilemez zenginlikte bir kültür hazinesine sahip olduğumuz görülüyor. Ancak üzerimizdeki ölü toprağından bir türlü silkinip kurtulamadığımız için ne onları kullanıyoruz ne de onlara sahip çıkabiliyoruz. Halbuki bu kültürel birikimi yeni baştan oluşturacak ne zaman ne de zenginliğimiz var. Yapacağımız yalnızca bunlardan bir kısmını biçimsel bakımdan çağın koşullarına uydurmak ve kullanmak.

Bu incelemede işte bu kültür hazinesinin farkında olunmayan bir yönünü ele almaya çalışacağız. Türk meyve adlarının kültür tarihimiz içerisinde yüklendiği işlevleri belirleyerek bir yandan adlandırma geleneğini ve temelinde yer alan insan, toplum, doğa ve nesne ilişkilerini anlamaya diğer yandan çok farklı gibi görünen kültürel öğelerin aynı çevre ve konumda nasıl birleştirilebildiklerini, karşılıklı olarak temel işlevlerinden ödün verdirilmeden üst yaşam işlevlerini yüklenme yeteneğine nasıl ulaştırıldıklarını belirlemeye çalışacağız.

Türklerin mitolojik dönemlerden başlamak üzere yiyecek, bitki ve bunlara bağlı olarak meyvelerle ilgili olarak zengin bir çeşitliliğe sahip oldukları görülür. Meyvelerle ilgili kültürel çerçevenin belirlenmesi için bu zenginliğin iyi bir biçimde değerlendirilmesi gerekir. Bir yandan biyoloji, ziraat, tarım ve ticaretle, diğer yandan, yeme, içme ve sağlıkla ilgili bu kültür öğesinin Türk kültür yaşamında çok önemli bir yeri vardır. Aşağıda önce adlandırma geleneğiyle ilgili kısa bir değerlendirme yapmaya ve Türkçede var olan meyve adlarını belirlemeye çalışacağız daha sonra bunların gerek adbilimsel bakımdan yüklendiği işlevleri gerekse sözlü ve yazılı edebî ürünlerde konu ve motif bakımlarından kullanılışlarını belirleyecek ve örneklerle açıklamaya çalışacağız.

1. Adlandırma Geleneği ve Türkçedeki Meyve Adları

İlkel topluluklardan gelişmiş toplumlara kadar oluşturulan bütün birlikteliklerde birçok olumsuzluklara karşın dayanışma, paylaşım ve en önemlisi daha iyi yaşama isteğinin etkili olduğu görülür. Bu birlikteliklerin gerçekleştirilmesinde iletişimin çok büyük katkısı olmuştur.

İnsan, başlangıçta kişisel olarak nesnel dünyayı tanımaya çalışırken dış desteğe gereksinim duyar. O çevresinde olup biteni kendisi için anlamaya çalışırken çevresindekiler ona anlatmaya, algılatmaya, kavratmaya çalışırlar. İşte bu dışsal ve işteş etkinlik özde adlandırma eylemi olarak açıklayabileceğimiz dil kurumunu ortaya çıkarmıştır. Adlandırma başlangıçta çok basit belirleme, sınırlama ve daha önemlisi kolay yoldan kavratma işlevleri için kullanılırken zamanla soyut kavramların, estetik değerlerin ve ileri düşünsel aktarımların da gerçekleşmesinde görev almıştır.

Türkçedeki adlandırma geleneği genel dil ilişkileri çerçevesinde ele alınmalıdır. Türkçenin, binlerce yıllık bir gelişim süreci, yapı ve işlev bakımından birçok dilin sahip olmadığı çok gelişmiş ve olgunlaşmış özellikleri göz önüne alındığında ileri düzeyde bir adlandırma becerisine sahip olması çok doğaldır. Günlük yaşantımızda kullandığımız, ama farkında olmadığımız binlerce kişi, eser, yer, kullanıcı, taşıma aracı, ders aracı, ev aleti, işyeri, bitki, hayvan, yiyecek, içecek ve giyecek adı vardır. Bunların arasında meyve adlarının önemli bir yeri bulunmaktadır.

Meyve adı denilince çoğu kişi günlük beslenme alışkanlığına bağlı olarak birçok meyveyi hatırlayabilir ve adlarını sayabilir. Ancak gittiğimiz veya gezdiğimiz bir yerin, ilişki kurduğumuz bir kişinin, alış-veriş yaptığımız bir işyerinin, bilgisayarda ziyaret ettiğimiz bir sitenin adının bir meyve adı olup olmadığına ve adlandırmada niçin o adların seçildiğine pek dikkat etmemişiz yahut onların okuduğumuz bir şiirde, bir masalda, bir destanda ve dinlediğimiz bir şarkıda, bir türküde veya işittiğimiz güzel bir sözde benzetme, örtülü anlatım veya güzellik ögesi ve konusu olarak kullanılmasını derinlemesine düşünmemişizdir.

Meyve adlarının sayısı Türkçede kaçtır? Bu adlar, nasıl oluşturulmuştur? Bunlar, ne zamandan beri, ne kadar sıklıkla kullanılmaktadır? Meyveler dışında başka nelerin adlandırılmasında kullanılmaktadır? Edebî eserlerde, anonim ürünlerde konu, benzetme aracı ve imge olarak neden sıkça kullanılmaktadır. Dolayısıyla bunlarla adlandırılan meyvelerin ister tarım, ziraat ve ticaret ister kültürel yaşamımızdaki yeri ve değeri nedir? Bizim bilmediğimiz meyveler var mıdır? Bu sorulara bütünüyle değil ama gücümüzün yettiğince cevap bulmaya çalışacağız.

Çalışmada kültür tarihinde önemli yeri ve değeri olan belgeler, eserler ve bunlarla ilgili incelemeler elden geldiğince taranmış ve örnekler seçilmeye çalışılmıştır. Özellikle Göktürk ve Uygur döneminden başlayarak Orta Türkçe, Eski Anadolu Türkçesi, Tarihi ve Çağdaş Türk Lehçeleri, Anadolu Ağızları ve Günümüz Türkiye Türkçesiyle ilgili temel eser ve sözlükler taranmış ve değişkenlikler belirlenmeye çalışılmıştır. Bunları yeri geldikçe göndermelerle göstermeye çalışacağız.

Meyve adlarıyla ilgili veri tabanımızı oluştururken öncelikle Sayın Turhan Baytop'un *Türkçede Bitki Adları Sözlüğü*'ndeki temel meyve ve yemiş adlarını belirlemeye çalıştık (1997). Ancak *armut, ayva, çilek, fıstık, havuç, hıyar, karpuz, kavun, koz, kuşburnu, muz, nar, turunç, üzüm, vişne* gibi çoğu Türkçe birçok temel meyve ve yemiş adının, gönderme yapılan ve tarandığı anlaşılan *TDK Derleme Sözlüğü*'nde bulunan birçok değişik yöresel adın ve alt tür adının da bu sözlükte olmadığını görünce listemizi diğer sözlük ve kaynakları tarayarak belirlediğimiz adlarla oluşturmaya çalıştık.

Bizim günlük yaşamımızda sebze olarak tanıdığımız birçok bitki, ziraat ve biyoloji alanlarında meyveler arasında sayılmaktadır (Gerçek, 1992: 193-202). Bu durum, doğrusu işimizi zorlaştırdı. Örneğin biyologlarca meyve sayılan *domates*, *ayçiçeği*, *buğday*, *fasulye*, *haşhaş* ve *roka* gibi bitkilerin adlarını meyveler listesine almadık. Ölçümümüzü yiyecek kültürümüzde yaygın olarak meyve ve yemiş olarak bilinen bitkilere göre oluşturduk. Listeye *çağla*, *koruk*, *meyve* ve *yemiş* gibi bütün yahut bir kısım meyvelerle ilgili yaygın kullanımlı sözcüklerle biyologlarca bilimsel çalışma konusu yapıldığı, Latince karşılığı bulunduğu ve kaynaklara girdiği halde *TDK Türkçe Sözlük*'te bulunmayan *çakmuz*, *çeti*, *çevrince (teknecik)*, *çıçırgan*, *halıç*, ve *silcan* adları da alınmıştır. Ayrıca taradığımız temel eserlerde geçen Türk lehçelerinde ve Anadolu ağızlarında meyve adları olarak kullanılan hem değişik biçim ve adları hem de alt türlerin adlarını belirledik. Ancak çok yer kapladığı için bildiri metnine yalnızca *elma*, *erik* ve *üzüm* gibi meyve adlarını ekledik. Çalışmamız doğrudan meyve adlarının kültürel işlevselliği ile ilgili olduğu ve listenin genişlememesi için bu adların Latince karşılıklarını, sözlüksel açıklamalarını ve hangi lehçe ve yöreye ait olduklarını belirtmedik. Türkçenin ne kadar zengin bir dil olduğunu yalnızca bu küçük listedeki ad zenginliği bile göstermektedir.

Türklerin, destanlar döneminden itibaren özellikle *elma*, *erik*, *üzüm*, *karpuz* ve *ceviz* gibi meyveleri çok yakından tanıdıkları ve bunların alt türlerini geliştirdikleri görülmektedir. Bahaddin Ögel, Çin kaynaklarına dayandırarak 647 yılında Göktürk yabgusunun Çin'e üzümler gönderdiğini, Turfan ovasının üzüm bağları ile ünlü olduğunu, şarapçılık yapıldığını, Uygurların Orhun kıyılarında iken karpuz ettiklerini, bunların Çin'e götürüldüğünü, Çinli seyyahların bunlara rastladıklarını ve kaydetmektedir (1984: 366; 1988: 203). Özellikle alt türlerin, dolayısıyla kültür meyvelerinin daha o yıllarda üretilmeye başlanması kültürel gelişmişliğin bir işareti olarak değerlendirilmektedir. Ögel, Orta Asya'da ve Anadolu'da bilinen, üretilen ve işlenen meyveler, sırasıyla *alıç*, *alma*, *armud*, *ayva*, *bâdem*, *ceviz*, *dut*, *erik*, *göğem eriği*, *fındık*, *fıstık*, *hurma*, *hünnab*, *iğdei incir*, *kaysı* ve *zerdali*, *kestane*, *kızılçak*, *kiraz* ve *vişne*, *kişniş*, *muşmula*, *nar*, *şeftali*, *turuncgiller*, *narenciye*, *üvez ağacı*, *üzüm* ve *zeytin* olmak üzere 27 başlık altında ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ayrıca *karpuz*, *kavun*, *hıyar*, *salatalık*, *acur*, *palamut* ve *havuç* ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir (Ögel, 1978: 222-331).

Zaman içerisinde meyve türleri ve bunların alt türleriyle ilgili artış, meyve üretimi ve tüketimi ile ilgili gelişmenin sonucudur. Bir yandan biyoloji ve ziraat alanındaki gelişmeler yeni türlerin oluşumuna neden olurken diğer yandan ticarî gelişmeler de yabancı ülkelerde üretilen daha önceden bilinmeyen farklı türlerin ithal edilmesine ve tanınmasına neden olmuştur. Bunların adları da örneğin *avokado*, *giant* (erik türü), *golden* (elma türü), *grand priks* (erik türü), *kanada reneti* (elma türü), *kivi*, *langa* (hıyar türü), *satsuma* (mandalina türü) *starking* (elma türü) de olduğu gibi

yabancı dildeki kullanımlarıyla Türkçeye girmiştir. Biz listemize -son yıllarda ithal edilen tropikal meyveler dışında- bunları da aldık. Belki ilerde üretme ve yeni türlerin geliştirilmesiyle Türkçe adlarla da adlandırılmaları mümkün olabilir. Bizim aşağıda vereceğimiz listede yalnızca temel meyve adları yer almaktadır. Bunların sayısı 105'dir. Parantez içindeki rakamlar o meyveler için kullanılan değişik adların sayısıdır. Bunlarla birlikte bizim belirlediğimiz meyve adı sayısı 867'e ulaşmıştır. Özellikle *Derleme Sözlüğü*'ndeki adların ayıklanması ve sözlüklere girmemiş yöresel adların belirlenmesiyle bu sayının binin çok üzerine çıkacağını sanıyoruz.

Türkçedeki temel meyve adları şunlardır:

<i>acı</i> (10)	<i>çıçırgan</i> (5)	<i>harnup</i> bkz. <i>keçi boynuzu</i>
<i>adam otu</i> bkz. <i>yer elması</i>	<i>çiğdem</i> (58)	<i>havuç</i> (6)
<i>ahu dudusu</i> (6)	<i>çilek</i> (13)	<i>hıyar</i> (10)
<i>alıç</i> (15)	<i>çitlembik</i> (7)	<i>hindistan cevizi</i> (5)
<i>antep fıstığı</i> (2)	<i>çoban üzümü</i> (9)	<i>hurma</i> (7)
<i>armut</i> (34)	<i>demirhindi</i>	<i>hünnap</i> (5)
<i>avokado</i> (2)	<i>deniz üzümü</i> (3)	<i>iğde</i> (13)
<i>at elması</i>	<i>deve tabanı</i> (2)	<i>incir</i> (21)
<i>ayı elması</i> (3)	<i>döngel</i> bkz. <i>muşmula</i>	<i>it üzümü</i> (9)
<i>ayı fıstığı</i> (6)	<i>domuz üzümü</i>	<i>karagöz</i>
<i>ayva</i> (17)	<i>dut</i> (8)	<i>karamuk</i> (17)
<i>bâdem</i> (12)	<i>elma</i> (42)	<i>kara hurma</i> (7)
<i>böğürtlen</i> (25)	<i>erik</i> (57)	<i>kara yemiş</i> (9)
<i>cennet meyvesi</i> (3)	<i>fındık</i> (6)	<i>karpuz</i> (2)
<i>ceviz</i> (8)	<i>fıstık</i> (3)	<i>kavun</i> (1)
<i>çağla</i> (8)	<i>fıstık çamı</i> bkz. <i>çam fıstığı</i>	<i>kayısı</i> (22)
<i>çakmuz</i> bkz. <i>deve tabanı</i> (2)	<i>frenk inciri</i> (9)	<i>keçi boynuzu</i> (5)
<i>çam fıstığı</i> (4)	<i>frenk üzümü</i> (2)	<i>kestane</i> (6)
<i>çay üzümü</i> (1)	<i>gilaburu</i> (9)	<i>kızılıcak</i> (16)
<i>çeti</i>	<i>göl kestanesi</i> (1)	<i>kiraz</i> (25)
<i>çevrince</i> bkz. <i>tekneçik</i>	<i>greyfurt</i> (2)	<i>kişniş</i> (3)
	<i>halıç</i> bkz. <i>yer elması</i>	<i>kiwi</i>

<i>koca yemiş</i> (6)	<i>meyve</i> (4)	<i>teknecik</i> (1)
<i>koç kuyruğu</i> (2)	<i>muz</i> (1)	<i>turunç</i> (11)
<i>koruk</i> bkz. <i>üzüm</i>	<i>muşmula</i> (8)	<i>üzüm</i> (54)
<i>koz</i> bkz. <i>ceviz</i>	<i>mürver</i> (25)	<i>üvez</i> (16)
<i>kozak</i>	<i>nar</i> (12)	<i>vişne</i> (8)
<i>kozalak</i>	<i>nârenciye</i> (4)	<i>yeni dünya</i> (1)
<i>kuş burnu</i> (8)	<i>palamut</i> (6)	<i>yemiş</i> bkz. <i>meyve</i>
<i>kuş yemi</i>	<i>pelit</i> bkz. <i>palamut</i>	<i>yer elması</i> (12)
<i>limon</i> (9)	<i>portakal</i> (9)	<i>zerdali</i> bkz. <i>kayısı</i>
<i>mahlep</i> (10)	<i>silcan</i> (15)	<i>zeytin</i> (24)
<i>mandalina</i> (3)	<i>salatalık</i> bkz. <i>hıyar</i>	
<i>malta eriği</i> bkz. <i>yeni dünya</i>	<i>şeftali</i> (11)	
<i>melek üzümü</i>	<i>taflan</i> bkz. <i>kara yemiş</i>	Toplam: 105
<i>melengiç</i> (3)	<i>tavşan elması</i> (6)	Genel Toplam : 867
<i>mersin</i> (4)	<i>tavşan kirazı</i> (13)	

2. Türkçedeki Meyve Adlarının İşlevselliği

Meyve adlarının temel işlevleri, gıda, sağlık, biyoloji, ziraat ve ticaret alanlarını ilgilendiren genellikle pişirilmeden tüketilen yiyecekleri adlandırmak için kullanılmalarıdır. Bu adların meyvelerle ilgili bu temel işlevleri yanında meyve adı olarak kullanılmadan önceki ve meyve adı olduktan sonra yükledikleri ek işlevler de vardır. Biz işte *meyve adlarının kültürel işlevleri* söz grubuyla bunları kastediyoruz. Bunlar ön ve üst işlevler olarak da ele alınabilirler. Hiç şüphesiz ki bu işlevler, niteliklerini onları oluşturan ve kullanan Türk insanının psikokültürel ve sosyokültürel kaynaklarından kazanmıştır. Biz burada belirlemeye çalıştıklarımızla işte bu kaynağa biraz daha yaklaşabilmeyi umuyoruz.

2.1. Meyve Adlarının Meyve Adı Olmadan Önceki İşlevleri

Bu kısımda temel meyve adlarından ziyade onların türleri ve değişik yörelerde kullanılan adlarının ön işlevleri üzerinde durmak istiyoruz. Özellikle temel meyve adlarının kaynaklarını değerlendirmekten kaçındık. Bu adların meyve adı olarak kullanılmadan önceki işlevlerini tam olarak açığa çıkarmak için kökenbilimsel incelemelerinin iyi biçimde yapılmış olması gerekir. Oysa bu konuda yeterli araştırma yapılmamıştır. Örneğin *Giresun* adı bugün Türkiye’de çok üretilen ve çok sevilen, 25

alt türünün adını belirlediğimiz ve daha çok sayıda alt türü olduğunu düşündüğümüz bir meyvenin adına, *kiraz*'a ve bunun da Yunanca *kerasi* sözcüğüne dayandırıldığı görülmektedir¹.

Şimdi *kiraz* örneğine benzer birkaç örneğe daha değinerek geçeceğiz. Temel meyve adlarıyla ilgili araştırmalarda ve sözlüklerde bu adların birçoğunun yabancı kökenli olduğu belirtilmiştir. Ancak küçük bir dikkatle bu adlardan bir kısmının belirtildiği gibi yabancı kökenli olmadıkları, özbeöz Türkçe oldukları anlaşılabilir. Yapısal, işlevsel ve konusal ilişkilendirme gücünden yoksun, edinçsel birikimi ve buna bağlı olarak oluşturulan çevresel ilişkileri göremeyen ve fazla düşünme zahmetine giremeyenler yahut Atatürk'ün deyişiyle *ihanet içinde olanlar* yüzlerce yıldan beri Türk kültürünün özbeöz Türk yaratıcılığı damgası taşıyan öğeleri yabancılara mal etmişlerdir. Bu bizce önemli bir sorundur ve çok titiz çalışmalarla çözülmesi gerekir. Bunun ilginç örneklerinden biri de *armut* sözcüğüdür. O, birçok kaynak ve sözlükte Farsça *emrûd* sözcüğüne dayandırılmıştır. Bizce bu tartışılması gereken bir konudur.² Osmanlı döneminde Farsça ve Arapça dan Türkçeye geçen bu türden yüzlerce sözcüğün aslında daha önce Türkçeden Farsçaya geçmiş ve ses değişikliğine uğramış biçimleri olduğu artık anlaşılmaya başlanmıştır. Kısa süre sonra bu yitik hazine mallarının açığa çıkarılacağı ve gerçek sahiplerinin kimler olduğunun anlaşılacağını

¹ Böylece *kiraz* adına ve dolayısıyla *Giresun* iline sahipliğimiz şaibe altına alınmaya ortam hazırlanmıştır. Elbette bir Yunanlı meslektaşımız bunu iddia edebilir ve ispata çalışabilir. Hatta Anadolu'daki bütün yer adları ve dolayısıyla yerleri de böylece yabancıların sahipliğine bırakılabilir. Bunun için ne kadar gayret sarf edildiğini birçoğumuz yakından biliyoruz. Halbuki bilim, duygusallığı değil mantığı esas alır. Bir sözcüğün hangi dile ait olduğunun ispatı çok ciddi araştırmalar sonunda gerçekleşir. Ama biz çoğunlukla Türkçe sözcüklerin bir başka dilde benzeri varsa onu kaynak ve asıl sözcük olarak almış ve Türkçeye çok haksızlık etmişiz. Sözcüklerin kökeni belirlenirken tarihî belgelerin yetersiz olduğu durumlarda konusal ve çevresel ilişkilendirme, kavramsal çeşitlilik ve dolayısıyla kültürel işlevsellik gelişmişliği önemli bir ölçüt olabilir. Siz bir yanda, *kiraz* sözcüğünü kız çocuklarınıza ad olarak koyacaksınız, *Giresun* dışında 53 yerleşim yeri adında kullanacaksınız, bilmecelerinizde, türkülerinizde benzetme ögesi ve motif olarak işleyeceksiniz, onlarca alt türde meyve çeşidi üreteceksiniz, diğer yandan çok daha önemlisi, ses, biçim ve anlamca açık bir biçimde bu adla ilgili *kırmızı*, *kızıl*, *kız*, *kız*- gibi özbeöz Türkçe sözcüklere sahip olacaksınız sonra onu Yunancaya mal edeceksiniz yahut mal edilmesine göz yumacaksınız. Buna açıkçası safdillilik denir. Aksi ise ihanettir. İşte bu yüzden burada temel meyve adlarının ön işlevlerine pek girmek istemiyoruz. Konunun çok ciddi araştırmaları gerektiğini düşünüyoruz.

² Türklerin çok önceden tanıdığı ve özellikle çok sayıda alt türü geliştirilmiş meyvelerin adlarından yalnızca ahlat ("yabanî armut" alhat, alfat, halfat), elma (alma), alıç (halıç, haluç, eloç), armut (almurut, almurt), argın (armut anlamında), erik (erük, örük), alı "erik anlamında", almıla "erik anlamında", alça "erik anlamında" (alaca), alhur "erik anlamında", karpuz (garpız, tarvuz, arpuz) sözcüklerine dikkatinizi çekmek istiyoruz. Bu sözcüklerin er-, ol-, ve al(kırmızı) sözcüklerinden türemiş olduklarını görmemek için kör olmak gerekir. Bunlardan en çok *alı* sözcüğüne benzeyen ve bizce bu sözcükten Farsçaya geçtiğini düşündüğümüz *alû* sözcüğü ve buna bağlı olarak Farsçadan alınan *şeftali* ve *zerdali* sözcüklerine dayanarak bu adların hepsini Farsçaya bağlamak da mümkün olabilirdi. Ancak bu büyük bir haksızlık ve ihanet olurdu. Türkçe gibi sözcük türetme becerisi çok yüksek bir dilin böyle bir kolaycılığa ihtiyacı yoktur.

umuyor ve meyve adlarının çoğunlukla alt türlerin oluşturulmasında hangi öncül etkenler olduğunu belirlemeye geçiyoruz.

Gerek değişik ad türetmede gerekse alt meyve türü adı türetmede çok değişik kaynaktan yararlanılmıştır. Bir yandan meyvenin tat, renk, biçim ve doku özellikleri, diğer yandan başka bitkiler, hayvanlar, insanlar ve yer adlarından yararlanılmıştır. Bunlarla ilgili örnekler aşağıdadır:

a) Tadına bağlı olarak oluşturulmuş meyve adları: *limon armudu, tatlı badem, acı badem, acı elma, ekşi elma, şeker portakalı, şeker elması, ballı baba (keçi boynuzu), balma üzüm, şekerpare (kayısı).*

b) Görünüşüne, biçimsel özelliklerine bağlı olarak oluşturulmuş meyve adları: *uzun hıyar (acur), büyük hıyar, topacık (çiğdem), pürçekli (havuç), moruh (ahududu), horoz gözü (ahududu), tombul erik.*

c) Renklerine bağlı olarak oluşturulmuş meyve adları: *sarı alıç, kırmızı alıç, mor çiğdem, kızıl bölcürgen (çilek), karamama (böğürtlen), akbadyan (kişniş), göklop (incir), Bursa siyahı (incir), mor dut, kara kılı (kestane).*

ç) Dokusal özelliklerine bağlı olarak oluşturulmuş meyve adları: *taş badem, taş armut, kocakarı yemişi (alıç), ekmek armudu, yağlı misket (elma), ekmek ayvası, çitçit elma, tüylü erik (şeftali), kum eriği, gaolah eriği.*

d) Yetiştirme şartlarına bağlı olarak oluşturulmuş meyve adları: *bahçe iğdesi, kış kavunu, yaz armudu, güz armudu, kış armudu, dağ armudu, yaban armudu, dağ bademi, yir yileği (çilek), yabanî çilek, yaban şeftalisi, güz elması, yaz elması, göl kestanesi, su kestanesi, kış kavunu, susuz hıyar, yaban ayvası, ziraat elması.*

e) Verimliliğine bağlı olarak oluşturulmuş meyve adları: *gür üzüm (böğürtlen), yediveren (dut), dalbastı (kiraz, koşabadem).*

f) Meyvenin ağacından yapılan eşya adıyla oluşturulmuş meyve adları: *narçil ("nargile" Hindistan cevizi), tespik ağacı (ay fındığı), tespiklik (ay fındığı).*

g) Başka bir bitki adıyla oluşturulmuş meyve adları: *gabah elması, limon armudu, diken üzümü, it sarımsağı (güz çiğdemi), çalı bademi, kara diken (böğürtlen), kedi dutu (böğürtlen), yabanî gül (böğürtlen), yabanî üzüm (böğürtlen), ağaç üzümü (dut), tavşan elması (dağ muşmulası), üzüm karaeriği, yaban ayvası (ay fındığı).*

h) Hayvan adlarıyla oluşturulmuş meyve adları: *Kedi dutu (böğürtlen), köpek maması (it üzümü), at elması, tavşan topuğu (elma), çakal çiğdemi, it sarımsağı (güz çiğdemi), çakal armudu, katır çiğdemi, ay çiğdemi, kuş üzümü (ahududu, üzüm), horoz gözü (ahududu), geyik diken (alıç), kuş yemişi (alıç), it alıcı, koyun alıcı, öküz göbeği (alıç), keçi alıcı, ay fındığı.*

i) Kişi adlarıyla oluşturulmuş meyve adları: *vela* (<Veli Ağa) *datlısı* (elma), *Sultanselim* (incir), *Ebucehil karpuzu*, *çoban çırası*, *telli gelin* (mürver), *Hocahamza armudu*, *Muradoğlu elması*, *Yunus eriği*, *Aliöksüz* (güz çiğdemi), *öksüzoğlan* (gür çiğdemi), *Şah elması*, *erkek kızılıcık*, *erkek zeytin*, *dişi kızılıcık*, *kızlar yemişi* (alıç), *kocakarı yemişi* (alıç), *bey alma* (ayva), *gökkız* (çiğdem), *ballıbaba* (keçi boynuzu).

i) Yer adlarıyla oluşturulmuş meyve adları: *Akdeniz mandalinası*, *Yahudi hurması*, *Japon hurması*, *Rus hıyarı*, (acur), *Hind gozu* (Hindistan cevizi), *Hitit çiğdemi*, *Hint portakalı* (ay elması), *Çin kestanesi*, *Karacabey* (kayısı), *Kırkağaç kavunu*, *Bursa siyahı* (incir), *Finike portakalı*, *Abant çiğdemi*, *Laz çiğdemi*, *Gürün elması*, *Amasya elması*, *Niğde elması*, *Adana çiğdemi*, *Trabzon güz çiğdemi*.

2.2. Meyve Adlarının Başka Alanlarda Ad Olarak Kullanılışı

Meyve adlarının Türk kültüründeki en önemli işlevlerinden biri de meyveler dışında yer, kişi, eser, işyeri adı olarak kullanılmasıdır. Bir yiyecek adının başka bir nesnel gerçekliğe ad olarak verilmesi başlangıçta bir kolaylık olarak değerlendirilebilir. Ancak bu durum, onu yetiştirme, satma ve yemenin ötesinde yaşamın çok önemli ve değerli bir ögesi haline getirme çabasının bir sonucudur.

2.2.1. Meyve Adlarının Orun (Yerleşim Yeri) Adı Olarak Kullanılışı

Yer adları, yaşanan yerin yaşam içinde değer ve belirginlik kazanmasını sağlar. Üzerinde yaşadığımız en geniş alan dünyadan oturduğumuz en dar alan evlere kadar kıta, ülke, bölge, il/ilçe/belde, semt, mahalle, sokak ve caddelerle onları çevreleyen dağ, dere, tepe, nehir ve gölleri, gezdiğimiz, avlandığımız yer ve mevkiler, yaşamımızı kolaylaştırmak için adlandırılmıştır. Bugün coğrafi yerlerin ve orunların (yerleşim yerlerinin) adlandırılması çoğunlukla tamamlanmıştır. Ancak cadde, sokak, mahalle, apartman, işyeri, site gibi daha dar kapsamlı alanlarda değiştirme ve yeni adlandırmalar yapılmaktadır.

Yer adları, geçmişten günümüze o yerin üzerinde yaşayan insanların onu nasıl bir bakış açısı ve amaçla adlandırdığını o yerle nasıl bir ilişki içinde bulunduğunu anlamak bakımından çok önemlidir. Bu konuda D. Aksan'ın şu sözleri oldukça dikkat çekici: *Bu konu ayrıca, bir ulusun kültürünü yansıtan kavramlar dünyasını, bir ulus için önemli kavramların hangileri olduğunu aydınlatan birer ışık olarak düşünülmektedir* (1974: 185). Türklerin tarih boyunca dünya coğrafyasının yarısından çoğunda yaşamış olmaları Türkçedeki yer adı verme becerisini ileri düzeyde geliştirmiştir. Yer adlarının oluşturulması ve seçiminde en önemli iki etken çevre ve insandır. Bunlardan çevreye bağlı olarak o yerin coğrafi ve jeolojik özellikleri yanında orada yaşayan hayvanların ve yetişen bitki türlerinin de çok etkisi vardır. (1974: 187) Türkçedeki meyve adlarının yer adı olarak kullanılmasının incelenmesi bu etkinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Oğuz Kağan destanında geçen *Almalık* yer adı, meyve adlarının yer adı olarak kullanılmasında dikkat çekici bir örnektir. B. Ögel Türk mitolojisindeki *kutlu ağaçlar* konusunu değerlendirirken elma ve elma ağacının Türklerde ayrı bir yeri olduğunu, Türklerin elmayı çok erken çağlardan beri tanıdığını bu *Almalık* şehrinin varlığına bağlamaktadır. (1995: 474-5). Divanü lügati't-Türk'te de meyve adından oluşan birkaç tane özel yer adı geçmektedir: *Aramut* "bir yer adı" (I, 139-3), *Çagla?* "Uç yakınında bir yayla adı" (I, 431-5), *Koz Uluş/Koz Ordu* "Balasagun şehrinin adı" (I, 124-16,27) (Atalay, 1991). Bu özel adlar yanında meyvelerin yetiştiği, kurutulduğu veya pekmez gibi işlendiği yerler için de o adlardan türetilmiş genel adlar kullanılmıştır. XI. Yüzyılda ceviz yetişen yere *yagaklık* denilmekte olduğunu (Ögel, 1978: 288), kosıklık "fındıklık" (DLT, I, 497-15) ve erüklük "erik bahçesi" (DLT, I, 152-25) sözcüklerinin kullanıldığını görmekteyiz. Onaltıncı yüzyılda Tarsus Sancağındaki yer adlarına baktığımızda bugünkülerden pek farklı olmadığını görüyoruz. Ayvacık, Ayvaluca, Bostanincir, Bekirde Zeytinsırtı, Cevizlikviran, Cevizharmanı, Elmacıkönü, Fındıkpinarı, Hozkerdi, Hurmabüke, Hurma, Hurmacık, Kaba Harnub, Zeytunköy, Zeytunçukuru, Zeytundepesi (Karpuz-Bilgili, 1994: 21-51)

Bugün Anadolu, Trakya ve diğer Türk beldelerinde orunlar için kullanılan meyve adlarının diğer adlara oranla çok sayıda olmasını çok eski dönemlerden beri Türkler tarafından bilindiklerini ve üretildiklerini göstermektedir. Türkiye'de yaklaşık 35000' in üzerinde yerleşim yerinden 5 il (Adıyaman, Giresun (kiraz'dan), Kastamonu (kestane'den), Mersin, Tokat (üzüm)), 19 ilçe (Acıpayam - Denizli, Ahlat - Bitlis, Armutlu - Yalova, Ayvacık - Samsun, Ayvacık - Çanakkale, Ayvalık- Balıkesir, Beykoz - İstanbul, Çatalzeytin - Kastamonu, Elmadağ - Ankara, Elmalı - Antalya, Fındıklı - Rize, İncirliova - Aydın, Karpuzlu - Aydın, Kiraz - İzmir, Kozaklı - Nevşehir, Kozlu - Zonguldak, Kozluk - Batman, Tut - Adıyaman, Üzümlü - Erzincan) ve 1212 belde adının meyve adlarından oluşturulmuştur. Bu 1212 belde adı sırasıyla ceviz (171), elma (142), armut (113), erik (66), bâdem (60), ayva (58), üzüm (52), kiraz (52), dut (50), incir (49), fındık (48), nar (44), iğde (40), pelit (37), zeytin (32), alıç (23), çiğdem (20), meyve (17), muşmula (16), kestane (14), palamut (14), kızılıç (13), karpuz (11), kavun (10), havuç (10), ve diğer meyve adları (46)'yla oluşturulmuştur. Böylece Türkiye'de TOPLAM 1236 orun (yerleşim yeri) adının meyve ve yemiş adlarından oluşturulduğu belirlenmiştir. Bunlardan özellikle Kültür tarihimizde önemli yeri ve değeri olanların sayısı diğerlerine göre çoktur. Ayrıca yine bu önemli meyvelerden oluşturulan kimi adlar birden çok yerleşim yeri için kullanılmıştır: *Elmalı* (35 yer adı), *Armutlu* (30 kere), *Kozluca* (22 kere), *Erikli* (21 kere), *Cevizli* (17 kere), *Fındıklı* (17 kere), *Kirazlı* (17 kere), *Elmacık* (16 kere), *Dutluca* (14 kere).

Meyve adlarından oluşturulmuş orun (yerleşim yeri) adlarını yapısal özellikleri bakımından dört kısma ayırabiliriz:

a) Doğrudan meyve adının kullanıldığı orun adlarına örnekler: *Ahlat* –Artvin, *Argın* (armut) -Bursa, *Böğürtlen* –Eskişehir, *Ceviz* – Sivas, *Civil* (kuşburnu) – Giresun, *Çiğdem* – Balıkesir, *Çördük* – Çankırı, *Erik* – Kastamonu, *Fındık* – Çorum, *Gürüz* – Diyarbakır, *Halıç* –Tekirdağ, *Hurma* – Antalya, *İncir* – Muğla, *Karadut* – Adıyaman, *Karamık* – Afyon, *Karpuz* – Ankara, *Kertme* – Amasya, *Turunç* – Muğla, *Tut* – Adıyaman, *Zerdâli* – Adana.

b) Meyve adının bir ekle kullanıldığı orun adlarına örnekler:

+ /CA/'lı örnekler: *Bademce* – Çorum, *Döngelce* (muşmula) – Kastamonu, *Dutluca* – Adana, *Eriklice* – Kırklareli, *Kozluca* – Afyon, *Narlıca* – Bursa.

+ /CI/'lı örnekler: *Bademci* – Kastamonu, *Elmacı* – Zonguldak, *Karpuzcu* – Şanlıurfa, *Kavuncu* – Şırnak, *Kestaneci* – Zonguldak.

+ /CIk/'lı örnekler: *Ayvacık* – Adana, *Elmacık* – Bolu, *İğdecik* – Aydın, *Kirazcık* – Kastamonu, *Taflancık* (karayemiş) – Giresun.

+ /IAr/'lı örnekler: *Cevizler* – Antalya, *Dutlar* – Kütahya, *Elmalar* – Kahramanmaraş, *Erikler* – Kırklareli, *Kozaklar* – Manisa.

+ /II/'lı örnekler: *Fıstıklı* – Artvin, *İğdeli* – Çorum, *Kızılıklı* – Sakarya, *Zeytinli* – Adana.

+ /IIk/'lı örnekler: *Cevizlik* – Artvin, *Eriklik* – Giresun, *Hurmalık* – Rize, *Pelitlik* – Tokat, *Yemişlik* – Rize.

c) Meyve adının bir coğrafya terimi veya bir sıfatla kullanıldığı orun adlarına örnekler: *Acıpayam* - Elazığ, *Alıçköy* - Çankırı, *Alıçören* - Bolu, *Alıçözü* - Tokat, *Altınayva* - Elazığ, *Armutköy* - Burdur, *Armutçayırı* - Sivas, *Armutçukuru* -Giresun, *Ayvadere* - Trabzon, *Ayvaköy* - Bursa, *Bâdemağacı* - Antalya, *Bâdemçay* - Çankırı, *Bâdemdere* – Niğde, *Bâdemözü* – Muş, *Bâdempınarı* – Elazığ, *Balpayam* – Tunceli, *Cevizdibi* - Hakkari, *Çatalbâdem* – Konya, *Çiğdemtepe* – Bayburt, *Çukurayva* - Kars, *Dutdibi* - Tokat, *Erikbeleni* – Tokat, *Erikyazı* – Diyarbakır, *Gökçeayva* - Eskişehir, *Karamıkmolla* – Kastamonu, *Karpuzsekisi* - Kayseri, *Narköy* – Niğde, *Payamburnu* – Adana, *Tatlıpayam* – Elazığ, *Cevizdibi* – Hakkari, *Kozkule* – Sinop, *Çiftkoz* – Gaziantep, *Dutliman* – Balıkesir, *Dutözü* – Ankara, *Tahtalıklarattut* – Kilis, *Elmadüzü* – Erzurum, *Elmasırtı* – Bingöl, *Eski Kızılelma* – Bursa, *Yukarı Elma* – Samsun, *Erikyazı* – Diyarbakır, *Sarıcaerik* - Çorum, *Yanalerik* – Adana, *Fındıkpınarı* – İçel, *Fındıkdere* – Samsun, *Fıstıközü* – Şanlıurfa, *Karapürçek* – Sakarya, *İğdebeli* – Kırıkkale, *İğdeören* - Sivas, *Yemişendere* - Muğla, *Çukurincir* - Muğla, *Kirazalan* - Artvin, *Kirazpınar* - Balıkesir, *Yukarı Kirazdere* - Ordu, *Meyvebükkü* – Ankara, *Kocadöngel* – Sakarya, *İncirdere* - Burdur, *İncirtepe* – Diyarbakır, *Yemişdere* - Tunceli, *Karpuzkaya* - Gaziantep, *Kestanealanı* - Bursa, *Kızılıkorman* – Sakarya, *Küçük Kızılık* - Kahramanmaraş, *Narsırtı* - Adıyaman, *Nargedik* - Aydın,

Üvezdere - Çanakkale, Üvezpınar - Yalova, Büyük Aküzüm - Kars, Üzümdere - Antalya, Üzümlü - Trabzon, Zeytinbağı - Kilis, Zeytinoba - Hatay.

ç) Meyve adının bir coğrafya terimi, bir sıfat ve bir ekle kullanıldığı orun adlarına örnekler: *Yukarı Alıçlı* - Gümüşhane, *Ahlatlıburun* - Çanakkale, *Eski Armutluk* - Rize, *Ayvalıdere* - Balıkesir, *Ayvalısokağı* - Samsun, *Payamlıbağ* - Kahramanmaraş, *Bayatbademleri* - Antalya, *Cevizlibelen* - Van, *Kozlubucak* - Karaman, *Sıracevizler* - Amasya, *Dutlupınar* - Adana, *Dutluoluk* - Aydın, *Karaelmacık* - Manisa, *Küçük Elmalı* - Bilecik, *Elmalıtekke* - Kastamonu, *Büyük Erikli* - Çorum, *Eriklyurdu* - Kırklareli, *Erikliyaıyla* - Gaziantep, *Aşağı Fındıklı* - Çorum, *Fındıklıkoyak* - Kahramanmaraş, *Fıstıklıdağ* - Gaziantep, *İğdeliören* - Sivas, *İğdelikişla* - Nevşehir, *Büyük İncirli* - Yozgat, *Kirazlıyaıyla* - Bursa, *Yukarı Kirazca* - Sakarya, *Kirazlıyurt* - Adana, *Döngellibel* - Samsun, *Karaincirli* - Edirne, *Eski Narlı* - Kahramanmaraş, *Narlıyurt* - Siirt, *Narlıhopur* - Hatay, *Narınçalıptrak* - Manisa, *Üzümlübel* - Burdur.

Türkiye dışındaki Türk coğrafyasında da meyve adlarından oluşturulmuş orun adlarına sıkça rastlamak mümkündür. Sınırlı kaynaklardan belirleyebildiğimiz birkaç yer adı şöyledir:

Alçalı - Kelbecer - Azerbaycan, *Alıçabulak* - Kaşkadaryo - Özbekistan, *Almalı* - Hocalı - Azerbaycan, *Almalı* - Kokşeto - Kazakistan, *Almalı* - Hasköy - Bulgaristan, *Almalığ* - Kelbecer - Azerbaycan, *Almalıtala* - Tovuz - Azerbaycan, *Almalu* - Kırgızistan, *Almalû* - Çuy - Kırgızistan. *Almatı* - Gorod - Kazakistan, *Almalar* - Özbekistan, *Armutlu* - Kelbecer - Azerbaycan, *Armutpeder* - Gacmaz - Azerbaycan, *Heyvalı* - Kelbecer - Azerbaycan, *Badam* - Kokşeto - Kazakistan, *Badamağaç* - Celilabad - Azerbaycan, *Badamçalı* - Özbekistan, *Badamdar* - Bakü - Azerbaycan, *Badamlı* - Nahcivan - Azerbaycan, *Badamlısu* - Nahcivan - Azerbaycan *Badamşa* - Aktyubinskaya - Kazakistan, *Elmadere* - Burgaz-Bulgaristan, *Elmalıkebir* - Kırcaali - Bulgaristan, *Gozparag* - Zakatala - Azerbaycan, *Fındıgan* - Kizi - Azerbaycan, *Fısdıglı* - Gah - Azerbaycan, *İncilli?* - Celilabad - Azerbaycan, *Karakoz* - Lebab - Türkmenistan, *Karpuzca* - Eski Zağara - Bulgaristan, *Kızılçık* - Burgaz - Bulgaristan, *Kızılçıklı* - Silistre - Bulgaristan, *Mevalı* - Özbekistan, *Meyvalı* - Yevlah - Azerbaycan, *Narınclar* - Kelbecer - Azerbaycan, *Şiyeli* - Kostanayskaya - Kazakistan, *Şiyelisabak* - Kokşeto - Kazakistan, *Tutlu* - Özbekistan, *Tutlu* - Özbekistan, *Tutlukala* - Türkmenistan, *Üzümbulak* - Özbekistan, *Üzümlükend* - Gah - Azerbaycan, *Yangaklı* - Özbekistan, *Yemişcan* - Hocevend - Azerbaycan, *Zeytunli* - İran.

2.2.2.Meyve Adlarının Kişi Adı Olarak Kullanılışı

Kişi adları, birlikte yaşanan ortamda kişilerin kimlik ve değer kazanmasında çok önemli işlevler yüklenmişlerdir. Kişi adlarının verilmesinde, yalnızca adlandırmanın temelinde yer alan işaretleme ve kolaylaştırma işlevleri etkili olsaydı kuru ve boş

içerikli adlar seçilir ve yayılırdı. Ancak diğerlerinde olduğu gibi meyve adlarının ister sülale adı isterse erkek yahut kız adı olarak seçilişi ve kullanılışı kesinlikle karşılıklı değerlendirme isteğinden kaynaklanmaktadır. Hem adı kullanılan hem de ad verilenler yaşamın, yaşayanların dolayısıyla ad verenlerin değerli bir parçası yapılmaya çalışılmıştır. Türk insanı doğaya, onun bir parçası olan bitkilere ve dolayısıyla meyve ve yemişlere değer vermek ve onları daha kalıcı hale getirmek için onların adlarını kendilerini adlandırmak için kullanarak, kültürlerinin bir parçası yapmaya çalışmışlardır.

Meyve adlarının en sık kullanıldığı kişi adları lakaplar, sülale adları ve soyadlarıdır. Bunlar kadar olmasa da kimi meyve ve yemiş adı, herhangi bir ek almadan asıl kişi adları olarak kullanılmıştır. Türk Dil Kurumu'nun internet sitesinde meyve ve yemiş adlarından oluşan kişi adlarının listesi ayrı ayrı yer almaktadır (www.tdk.gov.tr).

a) Erkek adları: *Alaca* (ilk olgunlaşan meyve), *Baran* (üzüm), *Bertan* (Şafak yemişi), *Çekin* (meşe meyvesi), *İdris* (kiraz), *Karamuk*, *Kozak*, *Mançer* (Yabanî kiraz).

b) Kız adları: *Böğürtlen*, *Çağla*, *Çilek*, *Çitlembik*, *Fâkihe* (yemiş), *Kiraz*, *Limon*, *Neber* (turfanda meyve), *Pelit*, *Sümevre* (çağla).

Soy ve sülale adları genellikle meyve üretme, satma veya işleme işleriyle uğraşanlar için önce lakap olarak kullanılmış ve Soyadı Kanunu'yla birlikte çoğunlukla soyadına dönüşmüştür.

Örnekler: *Alıç*, *Alıçdalı*, *Alıççı*, *Alıçlı*, *Alıçlıdağ*, *Armut*, *Armutçu*, *Armutçular*, *Armutçuoğlu*, *Armutdalı*, *Armuteli*, *Armutluk*, *Armutoğlu*, *Ayva*, *Ayvacı*, *Ayvacic*, *Ayvahılar*, *Ayvahioğlu*, *Bâdem*, *Bâdemci*, *Bâdemli*, *Bâdemlioğlu*, *Bâdemoğlu*, *Bâdemsoy*, *Böğürtlen*, *Çağla*, *Çağlalı*, *Ceviz*, *Cevizci*, *Cevizcioğlu*, *Cevizler*, *Cevizli*, *Cevizlikoyak*, *Cevizoğlu*, *Cevizlioğlu*, *Çiğdem*, *Çiğdemci*, *Çiğdemoğlu*, *Çiğdemtepe*, *Elma*, *Elmaağaç*, *Elmacı*, *Elmacioğlu*, *Elmadağ*, *Elmadağlı*, *Elmadibi*, *Elmagöz*, *Elmagülü*, *Elmalıoğlu*, *Elmalıpınar*, *Erik*, *Erikçi*, *Erikli*, *Erikmen*, *Fındık*, *Fındıkçı*, *Fındıkçioğlu*, *Fıstık*, *Fıstıkçioğlu*, *Hiyarcı*, *İğde*, *İğdelioğlu*, *İncir*, *İncircioğlu*, *Karamuk*, *Karamuklioğlu*, *Karpuz*, *Karpuzcu*, *Karpuzoğlu*, *Kavun*, *Kavunculu*, *Kavunoğlu*, *Kestane*, *Kızılıçık*, *Kiraz*, *Kirazlı*, *Kayısı*, *Koz*, *Kozak*, *Kozakçioğlu*, *Limon*, *Limoncu*, *Limonlu*, *Muşmula*, *Muz*, *Muzoğlu*, *Nar*, *Narçiçek*, *Nargöz*, *Nariçi*, *Portakal*, *Portakaldalı*, *Turunç*, *Üzüm*, *Üzümcü*, *Üvez*, *Vişne*, *Yemiş*, *Yemişçi*, *Yemişçioğlu*, *Yemişli*, *Zeytin*, *Zeytinbaş*, *Zeytindalı*, *Zeytinoğlu*, *Zeytinlioğlu*.

Bu soyadlarının önceden sülale adı ve lakap olarak kullanılmasında *oğulları*, *sülalesi* ve *zâdeler* gibi topluluk adlarıyla +*gil* ve +*lar*/ekleri de sıkça kullanılmıştır:

Yemişlioğulları (*Yemişli*/gil/ler) sülalesi, *Armutluoğulları* (*Armutlu*(gil/lar) sülalesi, *Elmagöz*(gil/ler) sülalesi *Bâdemcizâdeler* / *Bâdemci*(gil/ler) sülalesi, *Koruk*(gil/lar) sülalesi.

2.3.3. Meyve Adlarının Edebî Ürün ve Eser Adı Olarak Kullanılışı

Meyve adlarının meyveler dışında ad olarak kullanıldığı bir alan da sanattır. Meyve adları, anonim edebiyatımızın ürünlerini adlandırmak için türkülerde sıkça, masal ve çocuk oyunlarımız da ise zaman zaman kullanılmıştır. Cumhuriyet döneminde yazılan edebî ürün ve eserlerin adlarında da meyve adlarına sıkça rastlanmaktadır:

a) Türkü adları: *Ayva Dibi Serin Olur* (Burdur - Kozağacı), *Bir Kilo Kestaneyi Aldım Elliye* (Antalya), *Çık Daldan Erik Devşir* (Malatya/ Darendede), *Eğdim Kiraz Dalını* (Konya/Çumra/Karkın), *Elma Attım Nar Geldi* (Kastamonu/İnebolu), *Elmalar Allanıyor* (Gümüşhane), *Haldoz'un Portikalı* (Rize), *Hastane Önünde İncir Ağacı* (Yozgat/Akdağmadeni), *İğdenin Dalı Gevrecik Olur* (Manisa/ Selendi), *Karpuz Kestim Suyumuş* (Kırşehir/Mucur/Karacalı Köyü), *Kızılıklar Oldu Mu?* (Edirne/Keşan), *Kilo Kilo Elmalar* (Amasya), *Ne Elmadır Ne De Nar* (Çorum), *Sepet Alıp Bağa Girmiş Üzüme* (Kütahya), *Siverek Yaş Üzüümü* (Diyarbakır), *Şeftali Ağaçları* (Sinop), *Şu Bursa'nın Kestanesi* (Konya/Çumra/Alkaran), *Üzüm Aldım Bal Oldu Efem* (Muğla/Fethiye).

b) Masal adları: *Elma Ağacı*, *Elma Kurdu*, *Kara Üzüm*, *Nar Tanesi*, *Üç Karpuz Güzeli*, *Üç Nar(lar)*, *Üç Turunçlar*.

c) Çocuk oyunu adları: *Padem Oyunu* (badem oyunu), *Harnıp Çekirdeği Oyunu* (Yorgancıoğlu, 1986: 310-312).

ç) Şiir kitabı adları: *Ahlat Ağacı* (1953) Mehmet Başaran, *İncir Ağacı* (1952), İlhan Demiraslan, *Karadut* (1948) B. Rahmi Eyüpoğlu, *Kızıl Elma* (manzum hikaye, 1913) Ziya Gökalp, *Kiraz Zamanı* (1969) Özdemir İnce.

e) Hikâye kitabı adları: *Cevizli Bahçe* (1941) Kemal Bilbaşaran, *İncir Fidanları* K. Hulusi Koray, *Elma Suyu* (1995) M. Yaşar Kandemir, *Kızıl Elma Neresi?* Ömer Seyfettin, *Kiraz Küpeler* (1977) Mustafa Balel, *Şeftali Çiçekleri* (1965) Ferzan Gürel.

f) Roman adları: *Bâdem Dalında Asılı Bebekler* (1970) Cengiz Dağcı, *Berlin'in Nar Çiçeği* (1988) Füzüzan, *Böğürtlen* (1926), *Erikler Çiçek Açtı* (1952) E. Mahmut Karakurt, *Kırmızı Erik* (2003) Tülay Ferah, *Kızılıklar Dalları* (1932) R. Nuri Güntekin, *Kirazlı Pınar* (1936) Cahit Uçuk.

g) Değişik türlerde kitap adları: *Karadut* (resim, 1979) B. Rahmi Eyüpoğlu, *Kiraz Ayı* (anlatı, 2003) B. Rahmi Eyüpoğlu, *Zeytin Ülkesi* (anı-hikaye, 1964) Mehmet Başaran, *Zeytindağı* (anı, 1932) F.Rıfki Atay.

2.3.4. Meyve Adlarının Ticarî Alanda ve İnternet Sitelerinde Ad Olarak Kullanılışı

Günümüzde en önemli değişim ve gelişmenin yaşandığı alanlar Bilgisayar, Ekonomi ve Ticarettir. Türkiye’de bu alanda faaliyet gösteren onbinlerce sitede, işyerinde ve bunların marka ve ürünlerinin adlandırılmasında meyve adlarının sıkça kullandığı görülmektedir. Ancak bunlardan ulusal ve uluslararası düzeyde markalaşan şirket ve kuruluşların adları kültürel işlevsellik bakımından bir değer taşıyabilir. Özellikle internet sitelerindeki adlandırmalarda ad değişiklikleri çok sık yaşandığından ulaşılmaya çalıştığımız veriler çok sağlıklı olmadı. Biz gene de birkaç örnek vermek istiyoruz: www.ayva.net, www.ceviz.net, www.cevizkabugu.com.tr, forum.ceviz.net, www.ceviz.gen.tr, www.cagla.com, www.cagla.com.tr, www.cilek.com.tr, www.elma.net.tr, www.yesilelma.com, www.elma.com.tr, www.alelma.org, www.erik.com.tr.tc, www.erikkoyu.com.

İşyeri, marka ve ürün adları yer, kişi ve eser adları kadar etkili değildir. Gıda alanında meyvelerle ilgili ticaret yapanlar, işyerlerini, markalarını veya ürünlerini adlandırmada meyve adlarını çok kullanmaktadırlar. Bunlar ekonomik gelişmelere bağlı olarak sıkça değiştiğinden birkaç örnek vermekle yetineceğiz: *Çağla Tekstil, Çağla Gıda, Çilek Mobilya, Elma Gıda, Erik Tekstil, Erikoğulları Ticaret, Kayısı Tur, Çağla tekstil, Çağla gıda, Çilek mobilya, Elma gıda, Erik tekstil, Erikoğulları Ticaret, Kayısı Tur vb.*

2.3.5. Meyve Adlarının Hoşaf, Komposto ve Reçel Adı Olarak Kullanılışı:

Türk mutfağının bugün birçoğu unutulmuş birbirinden lezzetli ve besleyici çeşitlerinden meyve ve yemişlerle yapılan ürünleri çoğunlukla komposto (hoşaf), reçel ve tatlı çok az sayıda olmak üzere de yemek türüdür. Bunlar doğal olarak yapımlarında kullanılan meyve veya yemişlerin adlarıyla oluşturulmuştur. Konuyla ilgili 18. Yüzyıla ait bir yemek kitabından belirlediğimiz adlarla birlikte bunları aşağıda sıralıyoruz:

bâdem herisesi, kavun baklavası, çamfıstığı hoş-âbı, gürci kirazı hoş-âbı, ali fakih eriği hoş-âbı, berdeşe eriği hoş-âbı, emrûd kâki hoş-âbı, emrûd kurusu hoş-âbı, enâr hoş-âbı, incir hoş-âbı, karayemiş hoş-âbı, lûher hoş-âbı, portakal hoş-âbı, rezâki üzümü hoş-âbı, şam fıstığı hoş-âbı, taflan hoş-âbı, tâze elma hoş-âbı, tâze emrûd hoş-âbı, tâze erik hoş-âbı, tâze kayısı hoş-âbı, tâze vişne hoş-âbı, kavun tolması, hıyar turşusu. kayısı reçeli, ayva tatlısı, elma reçeli, elma tatlısı, incir reçeli, incir tatlısı, vişne reçeli, kayısı kavurması, dut kavurması, üzüm hoşafı, kayısı hoşafı.

3. Meyve Adlarının Benzetme Unsuru ve Motif Olarak Kullanılışı

Meyve adları her dönemde edebi ürün, atasözleri ve deyimlerin oluşturulmasında bir benzetme unsuru ve motif olarak çok sık kullanılmıştır. Özellikle destanlardan başlayarak türküler, masallar, bilmeceler, atasözleri ve deyimlerde

birçok meyve adına rastlıyoruz. İnsanları duyuşsal ve davranışsal bakımlardan övme, yerme yahut eğitime amaçlı kısımlarda onlardan sıkça yararlanılmıştır.

Binlerce yıllık kültürel birikimin ürünleri olan atasözlerimiz ve deyimlerimiz meyve adları bakımından çok zengindir. Şimdi önce meyve adlarının geçtiği atasözlerimizden ve deyimlerimizden örnekler vermek istiyoruz.

Atasözü örnekleri:

Meyve ağacından uzağa düşmez, Meyveli ağacı taşlarlar, Acele bir ağaçtır, meyvesi pişmanlıktır, Elmayı çayıra, armudu bayıra dikmeli, Elmayı soy da ye, armudu say da ye, Hoca doyduktan sonra kırk armut yemiş, onun da yeri başka dermiş, Bana kör diyen bari kendi badem gözlü olsa, Tembel yemek için badem, ceviz ister; kırmağa üşenir, İki fındık bir olsa, bir kozun başını yarar, Öldüğüne bakmaz da, ceviz ağacından tabut ister, Cevizi çift görmeyince taş atmaz, Dut ağacı açtı, soyun; döktü, giyin, Dut kurusu ile yar sevilmez, Sabah aç karnına elma, bir daha ilaç alma, Kızılçık, kızardım da elma oldum sanmış, uşak ata bindim de ağa oldum sanmış, Elmanın biri bin kuruşa ise gine soy, hıyarın bini bir paraya gene soyma, Bakkal fındığı ile yar sevilmez, Darı unundan baklava, incir ağacından oklava olmaz, İncir babadan, zeytin dededen kalmalı, Karpuz kabuğu görmeden denize girilmez, Karpuz kesmekle hararet sönmez, Kan kusar, kızılçık şerbeti içtim der, Al kiraz üstüne kar yağar, Zurna çalanın yanında limon yenmez, Bağa bak üzüm olsun, yemeğe yüzün olsun, İçtin üzüm suyunu, döktün yüzün suyunu, Üzüm hırsızı güzün belli olur.

Deyim örnekleri:

Ahlat Ağa, Armuttan kundura olmaz, Armut Ağa, Armudun sapı var, üzümün çöpü var, Armut gibi, Ham armut gibi boğaza durmak, Ayva göbeği, Ayvayı yemek, Badem gözlü, Böğürtlen çıkarmak, Ceviz kabuğunu dolduramaz, Ceviz kırmak, Koz ağacında kavga var: dinleyen var, konuşma, Dut gibi olmak, Dut yemiş bülbüle dönmek, Bir elmanın iki yarısı, Yarım elma gönül alma, Fındık faresi, Fındık kabuğunu doldurmamak, Fındık yuvası, Fıstık gibi, Fıstık vermek, Bed, beniz limon gibi olmak, Lafa limon sıkmak, Çürük limon gibi, Ocağına incir ağacı dikmek, Bir koltuğa iki karpuz sığdırmak, Ayağının altına karpuz kabuğu koymak, Kestane fişegi, Kızılçık hoşafı içirmek, Kızılçık sopası: dövme, Kiraz dudaklı, Kirazın çöpü, armudun sapı, Muşmula suratlı, Şeftali almak.

Türk kültür tarihinin en önemli eserlerinden Dede Korkut Hikayelerinde güzalması, bâdem, düvlek (kavun), kavun, kızılçuk, tut, üzüm ve virek (kavun) sözcüklerinin kullanıldığını görüyoruz:

Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanında anlatıldığına göre Kan Gan oğlu Han Bayındır'ın ziyafet davetine giden Dirse Han adlı bey, kara otağa oturtulur, altına kara keçe döşenir ve yemek olarak önüne de karakoyun yahnısı getirilir. Bu duruma sinirlenen Dirse Han, çocuğu olmadığı için böyle davranıldığını öğrenir ve kırk yiğidiyle oradan ayrılır, evine gelerek hanımına durumu anlatır. Bu anlatımda

kullanılan dil oldukça yumuşak ve sevecendir. Dirse Han eşine seslenirken bazı benzetmelerde bulunarak sevgisini de açığa çıkarır. İşte bu benzetmelerde *badem*, *elma* ve *kavun* sözcükleri kullanılmıştır. Dede Korkut gibi oldukça önemli tarihî, destansı bir hikayedeki bu kullanım, meyve adlarının çok eskiden beri kültürel işlevler yüklendiğini göstermektedir.

Şimdi bu kullanımı Dede Korkut metninden olduğu gibi aktamak istiyoruz:

“Dirse Han ivine geldi. Çağırup hatununa soylar, görelüm hanum ne soylar:
Soylama
Aydur:
Berü gelgil başum bahtı ivüm tahtı
İvden çıkup yoriyanda selvi boylum
Topuğında sarmaşanda kara saçlum
Kurulu yaya benzer çatma kaşlum
Koşa **badem** sığmayan tar ağızlum
Güz almasına benzer al yanaklum
Kavunum viregüm düvlegüm
Görür misin neler oldı” (12-11) (Ergin, 1989: 79)

Yukarıda da görüldüğü gibi Dirse Han’ın hatununa seslenmesinde oldukça içten ve yumuşak bir seslenişle ağzın darlığı *badem* aracılığıyla yüzün allığı, güzelliği de *elma* aracılığıyla betimlenmeye çalışılmıştır. *Kavun* sözcüğüyle de doğrudan kişinin yumuşaklık ve verimliliği abartılı bir biçimde anlatılmak için kullanılmıştır.

Bunun yanında Dede Korkut metinlerinde, bugün bile kullanılan bir atasözünde *dut* sözcüğünün geçtiğini görüyoruz: “Eski *tutun biti*, öksüz oğlanun dili acı olur” (256-11) (Ergin, 1989: 226)

Türk Kültür Tarihinin çok önemli eserlerinden biri olan Kutadgu Bilig’de *arbuz* (karpuz), *kagun* (kavun) ve *yimiş* (meyve) sözcükleri geçmektedir.

Bunlardan *arbuz*, yerme amaçlı, iyi anlamayan, ahmak anlamında, *kagun* insanların dışından ziyade içinin (gönlünün, aklının) önemli olduğunu vurgulamakta ve, *yimiş* ise akla benzetilmiş ve düşündürücü bir öge olarak kullanılmıştır:

Mungar mengzetü aydı şair sözi
Ukup tınglayu al kişi **arbuzı** (1900.beyit)

“Şair buna benzer bir söz söylemiştir; dinleyip anlamaya çalış insanların karpuzu” (Arat, 1994: 144).

Neçe körklüg erse **kagun** taş yüzi
Yıdı ya bedizi ya mengzi tözi (1510.beyit)
İçinde tatıg bolmasa ol **kagun**
Anı taşın atgu bolur ay sığun (5111. beyit)

“Kavunun dışı, kokusu, şekli veya rengi ne kadar güzel olursa olsun, içinde tadı yoksa, o kavunu kaldırıp atmak icap eder, ey dağ keçisi gibi çevik insan” (Arat, 1994: 369).

ukuşsuz kişi ol **yimişsiz** yıgaç
yimişsiz yıgaçığ negü kılsun açt (2455.beyit)

“2455. Akılsız adam meyvasız ağaç gibidir; aç kimse meyvasız ağacı ne yapsın” (Arat, 1994: 183).

Yine önemli bir dil yadigarı olan Atebetü'l-Hakayık'ta *üzüm* ve *yimiş* sözcüklerinin kullanıldığını görüyoruz. Edip Ahmet Yükneki, *üzüm*'ün geçtiği bir atasözünü şiirleştirirken, *yimiş*'i kereme benzetmiştir:

“eren hayrı şerri küsep keçmez ol
isiz edgü işke yanut kiçmez ol
aya edgü umgan isizlik kılıp
tiken edlegen er **üzüm** biçmez ol” (373-376) (Arat, 1951: 70)

“İnsanların iyilik ve kötülükleri arzu etmekle geçmez, iyi işin de kötü işin de karşılığı gecikmez; ey kötülük yapıp, iyilik uman (kimse), diken eken üzüm biçmez.” (Arat, 1951: 95-96)

“bütün kılkı fi'lin öte irtegil
kerem kimde erse anı er tıgil
yimişsiz yıgaç teg keremsiz kişi
yimişsiz yıgaçnı kesip örtegil” (312-314) (Arat, 1951: 66)

“İnsanların bütün tavır ve hareketlerini iyice incele, kerem kimde ise, ona insan de; keremsiz insan meyvesiz ağaç gibidir, meyvesiz ağacı kesip ateşte yak.” (Arat, 1951: 94)

Türk halk masallarından başlığında meyve adı geçenler için önceki kısımda örnekler vermiştik. Masallarda ayrıca meyvelerin başka işlevleri de vardır. Özellikle *elma*, *nar*, *ayva*, *ceviz* *armut*, *fındık* ve *karpuz* birçok masalda olağanüstü olaylarla bağlantılı olarak sihirli bir ortamda kullanılmışlardır:

“Çocuğu olmayanın **elma** yemesi,
meyveden çocuk dünyaya gelmesi,
sihirli **karpuz**dan peri kızları çıkması,
ağlayan **narlar**, gülen **ayvalar**,
altın **armut** veren ağaçlar,
mücevher dolu **narlar**”
bunlardan yalnızca birkaçını oluşturmaktadır.

Halk türkülerinde, bilmecelerde, ninni ve manilerde de meyve adları sıkça kullanılmıştır. Şimdi bunlar için örnekler vermek istiyoruz:

Türkü örnekleri:

Ben bağa vardım
Elmadan aldım
Yarın haberini
Molladan aldım
.....(Ağrı, Ben Bağa Vardım)
Ayva dibi serin olur yatmaya
Kızlar gelir saklı gizli bakmaya

Başçeşme'den sular içtim; kanmadım
Dokuz yerimden kurşun yedim; ölmedim.
..... (Burdur, Ayva Dibi Serin Olur)
Ayva sarısı yarım
Limon yarısı yarım
Ben senden ayrılmam
Lafın doğrusu yarım
..... (Çanakkale, Al Geydim Alsın Diye)
Çıktım **ceviz** dalına
Dalları almaz beni
Benim yarım küçücük
Kolları sarmaz beni
..... (Denizli, Ak Koyunun Aklığı)
Elmada al olaydın
Selvide dal olaydın
Bana göre yar mı yok
İstedim sen olaydın

Elma al olanda gel
Ayva, nar olanda gel
Hasta düştüm; gelmedin
Bari can verende gel
..... (Diyarbakır, Ağlama Yar Ağlama)
Haldoz'un **portikali**
Kuvaroz'un **limoni**
Ben gitmişim karaya
Yavrum sen tut dümeni
..... (Rize, Haldoz'un Portakali)
Hastane önünde **incir** ağacı
Doktor bulamadı bana ilacı
Baş tabip geliyor zehirden acı
..... (Yozgat, Hastane Önünde İncir Ağacı)

Bilmece örnekleri:

Alçacık dallı, yemesi ballı (**çilek**)
Alçacık tepe sümbüllü küpe (**kızılcık, kiraz**)
Anası yass, babası kambur, kızı güzel oğlu gezer (yer, kütük, **üzüm**, şarap)
Bir küçücük fıçık, içi dolu turşucuk (**limon**)
Dört kardeş bir gömlekte (**ceviz**)
Sarı tavuk dalda yatar, dal kırılır yerde yatar (**ayva**)
Uzun uzun uzarlar, ot içinde buzağılar (**hıyar**)

Ninni örneği:

Nar ağacı dürgün dürgün
Dizinde yatırım yorgun
Ayrılık günleri bugün
Ninni gülüm sana ninni (Yalman, 1993: 131)

Mani örneği:

Bağa girdim **hurmaya**
Avcı geldi **vurmaya**
Çok emekler sarfettim
Fatımayı sarmaya (Yalman, 1993: 126)

SONUÇ

Gelişmiş kültürel yaşam, çerçevesi içine aldığı bütün öğelerin çok yönlü işlevler edinmesini sağlar. Bunun temelinde özne nesne ilişkisinin karşılıklı etkileşimi vardır. Özne nesnelere güç yetirebilmek yahut onlardan daha çok yararlanabilmek için gerek kendisiyle gerek birbiriyle olan bağlarını güçlendirmek çabası içindedir. Bu, somut ortamlarda çoğunlukla çok zor gerçekleştirilir. Bundan dolayı öncelikle zihinsel karşılıkla yetinilir yani hatırası canlandırılır, hayali kurulur ve hayata geçirilir. Kültür öğelerinin gelişme sürecinde yaşananlar özneye nesnenin bu sıkı ilişkisini ortaya çıkarır.

Biz, bu incelemede, Türk insanının nesne karşısındaki özel ve öznel tutumunu, meyve nesnelere, onları nesne yapan özellikleri ve onların zihinsel algılatmaya, anlamaya hizmet eden adları çevresinde oluşturulmuş kültürel dokuyu birazcık da olsa irdeleyerek belirlemeye çalıştık. Türk insanının, Türk kültürünü oluşturma, yaşama ve yaşatma çabasıyla -temelinde yaratılış amacına uygun olarak onunla iç içe olabilmek, birleşmek için- ne denli zengin ve önemli işlevler geliştirdiğini yalnızca meyve adlarından hareketle bile görebilmenin zevk ve gururunu yaşadık.

KAYNAKÇA

Acaroğlu, M Türker (1988). *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Arat, Reşid Rahmeti (1951). *Atebetü'l-Hakayık*. İstanbul: TDK Yayınları.

Atalay, Besim (1992). *Kaşgarlı Mahmud-Divânü Lugat-it-Türk*. C. I-IV. Ankara: TDK Yayınları.

Baytop, Turhan (1997). *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Ergin, Muharrem (1989). *Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)*. Ankara: TDK Yayınları.

Ergin, Muharrem (1991). *Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer)*. Ankara: TDK Yayınları.

Gerçek, Ziya (1992). *Genel Botanik*. Trabzon: KTÜ Orman Fakültesi Yayınları.

Güngör, Harun-Mustafa Argunşah (1991). *Gagauz Türkleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Karpuz, H. Ömer-Sinan Bilgili (1994). *Tarsus Sancağı Yer İsimleri (16. Yüzyıl)*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları.

Komisyon (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*. C. I-II. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Komisyon (1963a). *Tarama Sözlüğü*. C. I-VIII. Ankara: TDK Yayınları.

Komisyon (1963b). *Derleme Sözlüğü*. C. I-XII. Ankara: TDK Yayınları.

Türk Dil Kurumu (1988). *Türkçe Sözlük*. C. II. Ankara: TDK Yayınları.

Ögel, Bahaeddin (1978). *Türk Kültür Tarihine Giriş-2*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ögel, Bahaeddin (1984). *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*. Ankara: TTK Yayınları.

Ögel, Bahaeddin (1988). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: TDAV Yayınları.

Ögel, Bahaeddin (1989). *Türk Mitolojisi*. C. I. Ankara: TTK Yayınları.

Ögel, Bahaeddin (1995). *Türk Mitolojisi*. C. II. Ankara: TTK Yayınları.

Sefercioğlu, Nejat (1985). *Türk Yemekleri (XVIII. Yüzyıla Ait Yazma Bir Yemek Risalesi)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Seyidođlu, Bilge (1975). *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Üçer, Müjgan-Fatma Peřken (2001). *Divriđi’de Mutfak Kültürü*. Sivas: Sivas Hizmet Vakfı Yayınları.

Yakar, Nebahat (1983). *Bitki Morfolojisine Giriş*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Yalman, Ali Rıza (1993). *Cenupta Türkmen Oymakları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yorgancıoğlu, Oğuz (1986). “Ninniler, İsim ve İsim Verme”. *Halk Sanatları Derneđi-Halkbilim Sempozyumları*. İstanbul: KKTC Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları. s.281-290 ve 307-312.

Yurtbaşı, Metin (1996a). *Sınıflandırılmış Türk Atasözleri*. İstanbul.

Yurtbaşı, Metin (1996b). *Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü*. İstanbul.